

УДК 336.14
JEL H61
DOI 10.33244/2617-5940.1.2021.186-198

Нечипоренко А.В., Мороз Л.О., Панченко І.В.

ГЛАСНІСТЬ ТА ПРОЗОРИСТЬ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

У статті досліджено сутність і зміст гласності та прозорості бюджетного процесу. Проаналізовано рівень відкритості бюджетного процесу в Україні в сучасних умовах розвитку. Виявлено проблемні аспекти та недоліки, які перешкоджають забезпеченню гласності та прозорості бюджетного процесу в країні. Представлено пропозиції щодо підвищення прозорості бюджетного процесу в Україні та забезпечення його гласності в інтересах розвитку демократичного суспільства і забезпечення позитивного іміджу країни.

Ключові слова: бюджет, бюджетний процес, гласність, прозорість, відкритість, виконання державного бюджету.

Нечипоренко А.В., Мороз Л.О., Панченко І.В.

ГЛАСНОСТЬ И ПРОЗРАЧНОСТЬ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕССА В УКРАИНЕ

В статье исследована сущность и содержание гласности и прозрачности бюджетного процесса. Проанализирован уровень открытости бюджетного процесса в Украине в современных условиях развития. Выявлены проблемные аспекты и недостатки, которые препятствуют обеспечению гласности и прозрачности бюджетного процесса в стране. Представлены предложения по повышению прозрачности бюджетного процесса в Украине и обеспечения его гласности в интересах развития демократического общества и обеспечения положительного имиджа страны.

Ключевые слова: бюджет, бюджетный процесс, гласность, прозрачность, открытость, выполнение государственного бюджета.

Nechyporenko A.V., Moroz L.O., Panchenko I.V.

PUBLICITY AND TRANSPARENCY OF THE BUDGETARY PROCESS IN UKRAINE

The article examines the essence and content of publicity and transparency of the budget process. The level of openness of the budget process in Ukraine in modern conditions of development is analyzed. Problematic aspects and shortcomings that prevent publicity and transparency of the budget process in the country have been identified. Proposals for increasing the transparency of the budget process in Ukraine and ensuring its transparency in the interests of the development of a democratic society and ensuring a positive image of the country are presented.

Keywords: budget, budget process, publicity, transparency, openness, execution of the state budget.

Постановка проблеми. Розвиток демократичних процесів в Україні торкається різних сторін суспільного буття, зокрема функціонування бюджетної системи. Однією з умов існування демократичної держави є забезпечення гласності та прозорості бюджетного процесу. З метою ефективного використання бюджетних коштів в Україні важливим є удосконалення системи бюджетного менеджменту. В свою чергу, для поліпшення функціонування системи бюджетного менеджменту необхідним є вжиття заходів для забезпечення прозорості управлінських рішень, що приймаються на певній стадії планування та виконання державного бюджету. Тому питання щодо гласності та прозорості бюджетного процесу залишаються актуальними в Україні уже декілька років поспіль.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Значний внесок у вирішення теоретико-методичних питань щодо розвитку бюджетної системи, зокрема забезпечення гласності та прозорості бюджетного процесу в Україні зробили вітчизняні науковці, а саме: Н. Бак, Т. Бугай, Н. Винниченко,

О. Горбунов, М. Кужелєв, І. Рекуненко, О. Щербина та ін. Проте, незважаючи на низку наукових публікацій з окресленої проблематики, важливим є дослідження цього питання в Україні й в умовах сьогодення та обґрунтування перспектив щодо забезпечення відкритого доступу громадян до бюджетної інформації.

Метою статті є дослідження питань гласності та прозорості бюджетного процесу в Україні в умовах розвитку громадянського суспільства.

Виклад основного матеріалу. Бюджетний процес трактується як сукупність певних дій органів державної та місцевої влади, що відбувається на основі норм бюджетного права стосовно складання, розгляду, затвердження та виконання бюджетів, а також складання, розгляду й затвердження звіту про їх виконання. Зважаючи на це, у широкому значенні бюджетний процес – це заснована на владних повноваженнях діяльність відповідних органів, що підпорядкована суворим процедурам у галузі бюджету[1, с. 41].

Відповідно до Бюджетного кодексу України, «бюджетний процес – це регламентований бюджетним законодавством процес складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання, а також контролю за дотриманням бюджетного законодавства» [2].

В умовах розвитку громадянського суспільства більш глибокого розуміння потребує передусім сам зміст прозорості в бюджетному процесі, який за зарубіжною термінологією визначається як бюджетна транспарентність. Слід зазначити, що спеціалісти у сфері державного бюджету використовують різні терміни, які передбачають інформування громадськості щодо запланованого та реального стану основного фінансового плану держави, а саме: публічність, гласність, правдивість[3, с. 44].

Прозорість означає висвітлення достовірної й водночас актуальної інформації стосовно посадових осіб та органів, що мають бюджетні повноваження, результати їхньої діяльності, а також іншої важливої

інформації, що викликає суспільний інтерес під час організації бюджетного процесу в країні.

Важливою характеристикою бюджетної транспарентності є відкритість, що означає забезпечення необхідних умов для вільного доступу до інформації й стимулювання залучення населення до ефективних комунікацій з органами влади стосовно бюджетних питань.

Вивчення сутності поняття бюджетної транспарентності видається неможливим без достатньо ґрунтовного дослідження такої ключової характеристики, як «гласність», тобто розроблення інструментарію та комплексу засобів для надання інформації зацікавленим особам задля самостійного перегляду ними матеріалів, які мають значний суспільний інтерес. Для доведення інформації стосовно стану бюджету в Україні до населення можуть застосовуватися різноманітні комунікаційні засоби, зокрема: прес-конференції, зустрічі громадян з представниками органів державної влади, проведення науково-практичних конференцій, круглих столів, семінарів тощо [4, с. 130].

У статті 7 Бюджетного кодексу України наведені принципи бюджетної системи України, зокрема визначається, що «принцип публічності та прозорості – це інформування громадськості з питань бюджетної політики, складання, розгляду, затвердження, виконання державного бюджету та місцевих бюджетів, а також контролю за виконанням державного бюджету та місцевих бюджетів» [2].

Особливість принципу гласності та прозорості у бюджетному процесі реалізується шляхом вчасного оприлюднення у засобах масової інформації проекту бюджету та затвердженого Державного бюджету України (місцевого бюджету), а також інформації, яка безпосередньостосується бюджетної звітності та є відповідно результатом виконання бюджету. Таким чином, інформація, яка оприлюднюється являється публічною, а це в свою чергу сприяє забезпеченню прозорості діяльності органів державної влади [5].

На нашу думку, гласність та прозорість є ключовими принципами бюджетного процесу, так як свідчать про демократичність розвитку країни та ефективність використання бюджетних коштів на усіх рівнях. Це своєю чергою позитивно впливає на якість життя кожного громадянина та розвиток країни в цілому.

Діюче законодавство України забезпечує доступність інформації про бюджет таким чином: Міністерство фінансів України оприлюднює наступну інформацію: Бюджетну декларацію разом з відповідними інформаційно-аналітичними матеріалами; проект закону про Державний бюджет України; закон про Державний бюджет України з додатками, які є його обов'язковою складовою, а також різних інформаційних й аналітичних матеріалів стосовно ключових показників та завдань державного бюджету (у доступній для громадян формі) у місячний строк з дня оприлюднення закону про Державний бюджет України через розміщення на своєму офіційному сайті; інформацію про виконання Державного бюджету України за підсумками місяця, кварталу та року; інформацію про виконання зведеного бюджету України; іншу інформацію про виконання Державного бюджету України.

Порядок звітності про виконання бюджету перебачає Бюджетного кодексу України. Офіційний сайт Державної казначейської служби України містить квартальну та річну звітність про виконання річного бюджету України.

Обов'язково має бути опублікований в газеті «Урядовий кур'єр» Проект закону про Державний бюджет України не пізніше аніж через сім днів після подання до Верховної Ради України [2].

Інформація про виконання Державного бюджету України повинна обов'язково містити показники відповідного бюджету за загальним фондом та спеціальним фондом про доходи та про видатки й кредитування. Відповідні показники подаються обов'язково у порівнянні з аналогічними показниками за відповідний період попереднього бюджетного періоду із зазначенням динаміки їхньої зміни. Для прикладу, показники виконання

державного бюджету України за січень-грудень 2019 року наведені у таблиці 1.

Дані таблиці 1 ілюструють виконання державного бюджету України за січень-грудень 2019 року й представлені на офіційному сайті Державної казначейської служби України [6], тим самим реалізуючи принцип гласності, прозорості та відкритості бюджетного процесу України.

Таблиця 1

Виконання Державного бюджету України за 2019 рік

	Факт за січень-грудень 2018 року*	План на січень-грудень 2019 року	Факт за січень-грудень 2019 року	Відхилення			
				до відповідного періоду минулого року		до плану	
				+ / -	%	+ / -	%
Загальний фонд							
Податкові органи(збір)	522 252,4		609 163,3	86 910,9	116,6		
відшкодування ПДВ	-131 659,4		-151 901,2	-20 241,8	115,4		
надходження (сальдо)	390 592,9	453 497,3	457 262,0	66 669,1	117,1	3 764,7	100,8
Митні органи	338 849,3	352 497,6	319 866,7	-18 982,6	94,4	-32 630,9	90,7
Всього по ДФСУ (сальдо)	729 442,2	805 994,9	777 128,7	47 686,4	106,5	-28 866,2	96,4
Інші міністерства та відомства	54 154,9	95 577,3	95 890,1	41 735,2	177,1	312,8	100,3
у тому числі НБУ	44 614,3	47 600,0	64 898,5	20 284,1	145,5	17 298,5	136,3
Реверсна дотація	5 404,0	6 819,1	6 814,5	1 410,6	126,1	-4,6	99,9
Всього загальний фонд (сальдо)	833 615,5	908 391,4	879 833,3	46 217,9	105,5	-28 558,0	96,9
Всього спеціальний фонд	94 499,5	125 103,9	118 398,1	23 898,6	125,3	-6 705,8	94,6
у т.ч. власні надходження бюджетних установ**	46 699,2	51 903,9	46 081,8	-617,5	98,7	-5 822,2	88,8
Державний бюджет (сальдо)	928 114,9	1 033 495,3	998 231,4	70 116,5	107,6	-35 263,8	96,6

* За відповідну кількість операційних днів 2018 року.

** Планові показники по спеціальному фонду наведені з урахуванням змін, внесених до кошторисів розпорядників коштів по власних надходженнях бюджетних установ.

Джерело: складено авторами на основі [6].

Не пізніше 1 березня року, що настає за роком звіту підлягає обов'язковій публікації інформація про виконання Державного бюджету України (у газетах «Голос України» та «Урядовий кур'єр») та місцевих бюджетів, крім бюджетів сіл і селищ (у газетах, які визначені відповідними місцевими радами).

Міністерство фінансів України до 20 березня року, що настає за звітним, публічно представляє звіт про виконання Державного бюджету України за попередній бюджетний період, у якому приймають участь уповноважені представники Комітету Верховної Ради України з питань бюджету, Рахункової палати. Інформація про час та місце здійснення публічного представлення опубліковується разом зі звітом про виконання Державного бюджету України.

Варто відмітити, що в міжнародних документах щодо бюджетної прозорості значне місце посідають методології оцінки прозорості бюджету національного та субнаціонального рівнів.

Індекс відкритості бюджетів (*OpenBudgetIndex*) – це єдиний в світі рейтинг бюджетної прозорості, що за єдиною методологією аналізує державні бюджети країн складається незалежними експертами раз на два роки. Методологія індексу містить оцінку 109 індикаторів в 8 ключових документах та в Україні охоплює діяльність: Верховної Ради України, Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби України та Рахункової палати впродовж бюджетного процесу. Цей індекс представлений чотирма показниками:

- «1) індекс відкритості бюджету («Transparency (OpenBudgetIndex)»);
- 2) індекс участі громадськості («PublicParticipation»);
- 3) індекс нагляду з боку законодавчих органів («OversightbyLegislature»);
- 4) індекс нагляду з боку Вищого органу фінансового контролю («OversightbySupremeAuditInstitution»)» [7, с. 14].

За оцінками спеціалістів, середній рівень бюджетної прозорості у світі в 2019 році складає 42 з 100 балів у міжнародному рейтингу бюджетної

прозорості, що підготувала міжнародна організація International Budget Partnership у 2019 році, Україна посіла 26 місце серед 117 країн світу, піднявшись на 13 позицій, порівняно з попередніми результатами рейтингу в 2017 році з покращенням балів до 63 зі 100 максимальних (рис. 1).

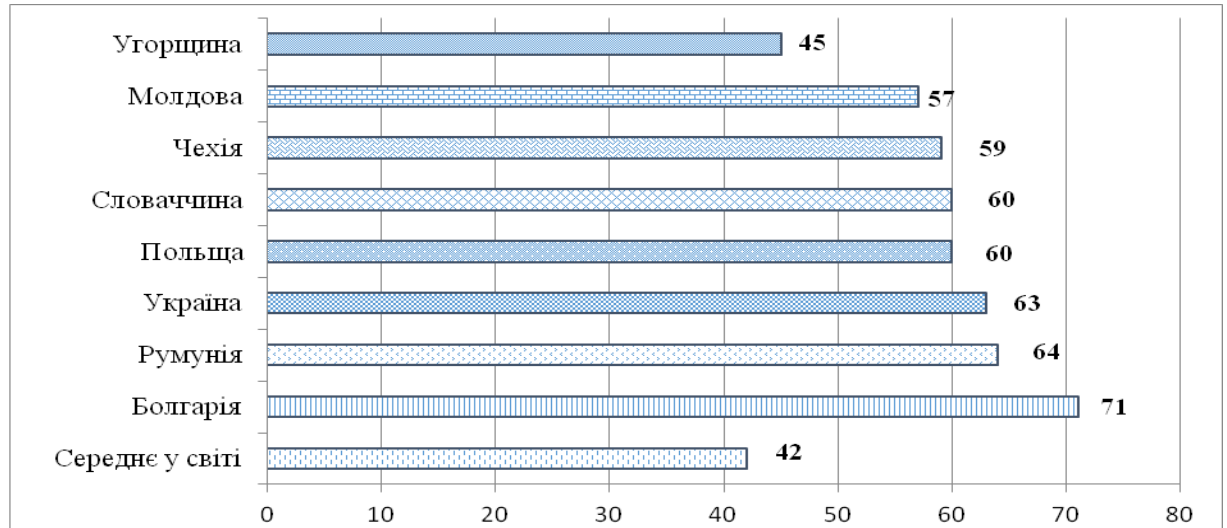

Рис. 1/ Бюджетна прозорість України порівняно з країнами Східної Європи за 2019 р.

Джерело: побудовано авторами на основі [8].

Однак, незважаючи на певні позитивні зрушення щодо бюджетної прозорості в Україні, все ще є проблемні аспекти та недоліки, які перешкоджають забезпеченню гласності та прозорості бюджетного процесу, а саме: непрозорість бюджетної інформації на стадії планування значно зменшує перспективи щодо ефективного управління обмеженими бюджетними ресурсами, передусім на місцевому рівні, акцентуючи на проблемі повноцінного бюджетного фінансування, особливо в кінці бюджетного періоду; відсутні практики спільних публічних обговорень проектів бюджету за участі експертів, активної частини населення, бізнес-структур та представників уряду; бюджетна інформація для значної кількості зацікавлених суб'єктів залишається недоступною, недохідливою, несвоєчасною чи неповною тощо.

О. Щербина зазначає, що «важливою вадою бюджетного процесу в Україні, що виникає на стадії прийняття і виконання, є його недостатня прозорість. У 2015 році перший крок щодо підвищення відкритості,

прозорості та публічності бюджетного процесу було здійснено шляхом прийняття Закону України «Про відкритість використання публічних коштів». В свою чергу, відсутність інформації щодо відповідності планових показників фактичним, не дає можливості оцінити ефективність бюджетного планування та виконання бюджету» [9].

В Україні виконання державного бюджету здійснюється в умовах інколи неоднозначних та суперечливих правових норм різних законів, які регулюють тотожні бюджетні відносини, постійної зміни впродовж бюджетного року правових норм, на яких ґрунтуються показники державного бюджету. Проведені фахівцями дослідження показали, що кожна непередбачувана зміна планових показників поточного року коштує економіці держави втрачанням майже трьох відсоткових пунктів валового внутрішнього продукту.

Низька якість державного бюджету пояснюється також й певними недоліками та прорахунками в його плануванні. Бюджет кожного року від початку і до кінця є новим документом, щоб у складений за умов поточної реальності, не враховуючи стратегії розвитку держави. Аналіз звітів про виконання державних бюджетів за попередні роки засвідчує, що експерти Рахункової палати неодноразово наголошували про невідповідність практики державного прогнозування, яка унеможлиблює надання економічним агентам чітких макроекономічних орієнтирів, що не сприяє ефективній економічній діяльності [9].

В свою чергу, забезпечення прозорості бюджетного процесу та участь громадськості в його безпосередній організації передбачає своєчасне та повне висвітлення інформації щодо бюджету, а також можливість суспільства приймати участь у формуванні та виконанні бюджету, що є ознакою демократичності та досягненням багатьох розвинених країн світу [10, с. 8].

Міжнародне бюджетне партнерство надає рекомендації Україні для збільшення прозорості бюджету за рахунок:

«– підготовки та оприлюднення середньорічного звіту;

- створення й публікації громадського бюджету, що призначений для того, щоб громадськість могла розуміти плани уряду з оптимізації державних доходів і витрат суспільних коштів для досягнення цілей державної політики;
- включення діючий державний бюджет докладного опису макроекономічного та фіскального середовища;;
- збільшення всеосяжного характеру бюджетної пропозиції виконавчої влади, особливо у наданні інформації в таких областях: витрати за рік, дані про неподаткові доходи, державний борг, вплив макроекономічних прогнозів на бюджет, позабюджетні фонди, джерела донорської допомоги як фінансової, так і натуральної тощо;
- покращення якості всіх інших звітів» [11].

Тобто, для забезпечення прозорості бюджетного процесу в Україні та забезпечення його гласності в інтересах розвитку демократичного суспільства і забезпечення позитивного іміджу країни необхідно здійснювати оприлюднення середньорічного звіту; складати та опубліковувати бюджет для громадян; представляти детальний опис та макроекономічного та фіскального середовища.

Реформування бюджетної системи в Україні має бути спрямоване на підвищення ефективності використання бюджетних коштів, децентралізацію фінансових ресурсів, зміну підходів до боргової політики держави та досягнення прозорості бюджетного процесу [12, с. 43].

Таким чином, варто наголосити, що окрім законодавчого закріплення принципів бюджетного процесу, необхідно чітко визначити механізм їх реалізації. Основою такого механізму має стати підвищення інформаційно-аналітичної діяльності Міністерства фінансів України, адже саме вона визначає рівень правової культури державного апарату та демократизації суспільства. В свою чергу, підвищення інформаційно-аналітичної діяльності забезпечить злагоджене функціонування відносин між владою, бізнесом та громадянським суспільством.

Реалізація положень забезпечення гласності та прозорості бюджетного процесу в Україні на практиці дозволить досягти позитивних результатів, зокрема: стимулювання соціально-економічного розвитку країни; підвищення ефективності складання та виконання бюджетів усіх рівнів; зменшення рівня корупції; створення сприятливого інвестиційного клімату для залучення іноземних інвестицій; покращення комунікації між органами державної влади та населення; підвищення рівня суспільної довіри; покращення іміджу України на міжнародній арені.

Висновки. Дотримання принципів гласності та прозорості бюджетного процесу на практиці сприяє збільшенню рівня довіри населення до органів державної влади, що є одним з ключових факторів успішної реалізації державної політики, а також поглиблює демократичні засади формування й розвитку суспільства. Крім того, це є запорукою надійності бюджету, оскільки забезпечується довіра громадськості, зокрема до бюджетної політики.

Забезпечення відкритості бюджетного процесу в Україні можна досягти за допомогою реалізації вищезазначених заходів. Їхнє практичне втілення буде сприяти не лише підвищенню якості бюджетного процесу та ефективності бюджетного менеджменту, але й гармонізації суспільних відносин та соціально-економічному розвитку країни.

Список використаних джерел

1. Бугай Т. В. Сучасні проблеми та вектори розвитку бюджетного процесу в Україні. *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2012. № 2. С. 40–49.
2. Бюджетний кодекс України : від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
3. Бак Н. А. Прозорість бюджетного процесу як фактор підвищення ефективності бюджетного менеджменту в Україні. *Економіка: реалії часу*. 2014. № 1. С. 43–49.
4. Винниченко Н. В. Проблеми забезпечення транспарентності бюджетного процесу в Україні. *Бізнес-навігатор*. 2017. № 3. С. 127–133.
5. Kuzheliev M., Nechyporenko A. Financial resources of public sector of economy in ensuring realization of financial policy of the country. Association

agreement: driving integrational changes: collective monograph / edited by R. Iserman, M. Dei, O. Rudenko, Y. Tsekhmister, V. Lunov. Accent Graphics Communications Chicago, Illinois, USA, 2019. P. 374–385.

6. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua>

7. Горбунов О.В. Міжнародний рейтинг відкритості (прозорості) бюджету «OpenBudgetIndex»: Україна в контексті міжнародних порівнянь. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету*. 2017. Вип. 32. С. 12–27.

8. Україна посіла 26 місце в рейтингу бюджетної прозорості. URL: <https://finclub.net/ua/news/ukrajina-pos-la-26-m-stse-v-rejtingu-byudzhetnoji-prozorost.html>

9. Щербина О.В. Бюджетний процес в Україні в контексті змін бюджетного законодавства. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2015_4_9.

10. Kuzheliev M., Rekunenko I., Nechyporenko A., Nemsadze G. Discretionary budget expenditure in the system of state regulation of the country's socioeconomic development. *Public and Municipal Finance*. 2018. №7. P. 8–18

11. International Budget Partnership. URL: <https://www.internationalbudget.org/>

12. Кужелєв М. О. Управління публічними фінансами в умовах реформування економіки України. *Стратегія і практика інноваційного розвитку фінансового сектору України* : зб. матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. (26-27 березня 2020 р.). Ірпінь, 2020. С. 42–44.

References

1. Buhay T. V. (2012). Suchasni problemy ta vektory rozvytku byudzhetnoho protsesu v Ukrayini [Current problem and vectors of the budget process in Ukraine]. *Zbirnyk naukovykh prats' Natsional'noho universytetu derzhavnoyi podatkovoyi sluzhby Ukrayiny*. № 2. P. 40–49.

2. Byudzhetnyy kodeks Ukrayiny : vid 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>

3. Bak N. A. (2014). Prozorist' byudzhetnoho protsesu ak faktor pidvyshchennya efektyvnosti byudzhetnoho menedzhmentu v Ukrayini. [Transparency of the budget process as a factor of the budget management efficiency rising in Ukraine]. *Ekonomika: realiyichasu*. № 1. P. 43–49.

4. Vynnychenko N. V. (2017). Problemy zabezpechennya transparentnosti byudzhetnoho protsesu v Ukrayini [Problems of transparency of the budget process in Ukraine]. *Biznes-navihator*. № 3. P. 127–133.

5. Kuzheliev M., Nechyporenko A. (2019). Financial resources of public sector of economy in ensuring realization of financial policy of the country. Association agreement: driving integrational changes: collective monograph / edited by R. Iserman, M. Dei, O. Rudenko, Y. Tsekhmister, V. Lunov. Accent Graphics Communications Chicago, Illinois, USA, P. 374–385.

6. OfitsiynyysaytDerzhavnoyikaznacheys'koyisluzhbyUkrayiny. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua>
7. Horbunov O.V. (2017). Mizhnarodnyyreytynhvidkrytosti (prozorosti) byudzhetu «O penBudget Index»: Ukrayina v konteksti mizhnarodnykh porivnyan' [The International Rating of Openness (Transparency) of the Budget "Open Budget Index": Ukraine in the Context of International Comparisons]. *Naukovi pratsi Kirovohrads'koho natsional'noho ekhnichnoho universytetu*. № 32. P. 12–27.
8. Ukrayinaposila 26 mistse v reytynhubyudzhetnoyiprozorosti. URL: <https://finclub.net/ua/news/ukrajina-pos-la-26-m-stse-v-rejtingu-byudzhetnoji-prozorost.html>
9. Shcherbyna O.V. (2015). Byudzhetnyy protses v Ukrayini v konteksti zmin byudzhetnoho zakonodavstva [The budget process in Ukraine in term so famending the budget legislation]. *Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvytok*. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2015_4_9
10. Kuzheliev M., Rekunenko I., Nechyporenko A., Nemsadze G. (2018). Discretionary budget expenditure in the system of state regulation of the country's socioeconomic development. *PublicandMunicipalFinance*. №7. P. 8–18
11. International Budget Partnership. URL: <https://www.internationalbudget.org/>
12. Kuzheliev M. O.(2020). Upravlinnya publichnymy finansamy v umovakh reformuvannya ekonomiky Ukrayiny[Management of public finances in the conditions of reforming the economy of Ukraine]. *Stratehiya i praktyka innovatsiynoho rozvytku finansovoho sektoru Ukrayiny: zb. mater. III Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (26-27 bereznya 2020 r.)*. Irpin', P. 42–44.

Нечипоренко Аліна Володимирівна (ORCID ID 0000-0003-2494-1465) – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів імені Л. Л. Тарангул Університету державної фіскальної служби України (м. Ірпінь).

Мороз Людмила Олегівна – здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня Навчально-наукового інституту фінансів, банківської справи Університету державної фіскальної служби України (м. Ірпінь).

Панченко Ірина Віталіївна – здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня Навчально-наукового інституту фінансів, банківської справи Університету державної фіскальної служби України (м. Ірпінь).